

PONTUSTA MİTHRİDAT KRALLIĞI

The Kingdom of Mithridats in Pontus

Doç. Dr. Mehmet ÖZMENLİ

Giresun Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Giresun/TÜRKİYE

Dr. Öğr. Üyesi Nazım KURUCA

Giresun Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Bilimler Eğitimi Bölümü, Giresun/TÜRKİYE

ÖZET

Türkiye tarihi ve Türk tarihi açısından yöre tarihçiliğinin önemli bir yeri vardır. Yörelere tarihleri incelendikçe ve her yöreye ait bilgiler birleştirildikçe daha kapsamlı araştırmalara zemin hazırlanmaktadır. Karadeniz, tarih bilim adamlarının bölgesel olarak çalışma alanlarından biridir. Bazı tarihçiler, Anadolu'nun bölgelerindeki farklı etnik unsurların, Anadolu'da antik çağdan beri var oldukları, mübadele döneminde Anadolu'dan gönderildikleri tezi iddiasında bulunmaktadırlar. Bu iddialarda bulunan bilim adamları M.S. 1204 tarihinde Bizans İmparatorluğu'nun Latinlerden tarafından işgal edilmesi ile hanedan üyelerinin İznik, Mora ve Trabzon'da bölge isimleri ile anılarak hayatîyetlerini devam ettirmişlerdir. Karadeniz'de de Trabzon Rum Tekfurluğu zamanla Devleti olarak varlıklarını devam ettirmişlerdir. 20. y.y. tarihçileri bu devlet ile M.Ö. 281'de kurulup M.Ö. 63 te yıkılmış olan, İranlı Mithridat tarafından kurulan ve antik çağ döneminde kıyısında oldukları denizden ismini alan Pontus Krallığı ile özdeşleştirmişlerdir. Tarihte hiçbir kaynakta, Pontus isimli bir halktan bahsedilmemektedir. Bu toprakların sahibi olan Türklerin bu coğrafyanın dününün de sahibidir. Çünkü bugün hafızalarımızda yer eden ve uygulamalarını yaptığımız her faaliyetin geldiğimiz ve de şu an yaşadığımız toprakların bir ürünü olduğu gerçeğini halk bilimcisi olan bilim adamlarımız vurgulamaktadırlar. Amasya'da başlayıp Sinop'ta devam eden Mithridat Krallığı içimizden biri olarak kabul görülmelidir. M. S. yüzyıllardaki Latin kaynaklarında geçen bu Pontus krallığı hakkındaki çalışmamız çağdaş kaynaklar, ana kaynaklar incelenmek suretiyle değerlendirmeler yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Pontus, Amasya, Sinop, Trabzon, Mithridat

ABSTRACT

Regional historiography has an important place in the history of Turkey and Turkish history. Further examination of regional histories and combination of knowledge regarding each region pave the way for more comprehensive research. The Black Sea is one of the regional study areas of historians. Some historians claim that the diverse ethnic elements in the regions of Anatolia have been present in Anatolia since ancient times and that they were sent from Anatolia during the exchange period. According to the historians who made these claims, upon the invasion of the Byzantine Empire by the Latins in 1204 AD, the members of the dynasty continued to live in İznik, Mora and Trabzon, named after their regions. They continued their lives in the Black Sea under the Trabzon Greek Feudality, which later became a State. Historians of the 20th Century associated this state, which was founded in 281 BC by the Mithridat of Iran and destroyed in 63 BC, with the Pontus Kingdom that was named after the sea by the shore of which they were located during the ancient period. There are no resources in history mentioning a community called Pontus. Turks, who own these lands, also own the past of this geography. This is true because our folklore scientists emphasize the fact that all the practices embedded in our memories and we continue to apply today are the products of the land we come from and inhabit. The Mithridat Kingdom, which was founded in Amasya and continued in Sinop, should be accepted as a part of our history. The evaluations in our study on the the Pontus Kingdom, which is cited in Latin resources of AD centuries, will be made by means of examining contemporary and main resources.

Keywords: Pontus, Amasya, Sinop, Trabzon, Mithridat

1. GİRİŞ

Karadeniz Bölgesinin, Orta ve Doğu Karadeniz bölümlerinde egemenlik kurmuş olan Mithridat Krallığı M.S yüzyıllarda Latinler tarafından yazılan eserlerde Pontus Krallığı olarak anılmaya başlanmıştır. Bu Krallığın kendilerine ne ad verdikleri ile ilgili çok aydınlatıcı bilgilere rastlanmamaktadır. Latin kaynaklarının da dayanağı, Karadeniz'e Homeros ve çağdaş kaynakların verdikleri Pontus isminden dolayı olsa gerektir. Prof. Dr. Murat Arslan, eserlerinde bu konuyu Grek kaynaklarını incelemek suretiyle açıklayıcı bilgiler vermektedir (Arslan, 2007: 3-6).

Antik Çağda, Pontus Krallığı doğuda Kolhis (Gürcistan), batıda Paphlagonia (Kastamonu) ve güneyde Kapadokia ile sınır olduğunu görmekteyiz. Amasya, Çorum, Tokat, Sinop, Samsun, Ordu şehirlerini içine alan Orta Karadeniz Bölümü'nde yapılan yüzey çalışmaları ve kazılar sonucu elde edilen arkeolojik buluntular bölümün Paleolitik çağdan itibaren yerleşim gördüğünü kanıtlamaktadır.

Bu çalışma, Orta ve Doğu Karadeniz bölümlerinde kısmen de Batı Karadeniz’de kurulmuş olan Pontus dönemi ile ilgili dünya ve Türk kamuoyunda var olan bilgiler, eski çağ kaynakları ve çağdaş yazarların yazılarından yararlanılmak suretiyle incelenecektir. Bölümde yerleşmiş olan toplulukları, antik çağ kaynaklarında geçtiği biçimde vurgulayarak Pers satrapları tarafından kurulan Pontus krallığının siyasi döneminin kısa bir değerlendirmesi biçiminde olacaktır.

2. DOĞU VE ORTA KARADENİZ’İN TARİHİ COĞRAFYASI

İncelediğimiz devletin merkezleri önce Amasya ve sonra da Sinop’tur. Kentlerinin coğrafi konumuna baktığımızda ise; Canik Dağları’nın güneyinde yer alan Amasya, Karadeniz bölgesinin orta kesiminin iç kısmında, deniz seviyesinden 400 m yükseklikte, Yeşilirmak nehri ile Merzifon ovasını sulayan Tersakan Irmağı’nın kesiştiği yerin batısında, Yeşilirmak’ın açtığı iki tarafı yüksek kayalıklarla çevrili bir vadiye kurulmuştur (Şahin ve Emecen, 1991: 4). Şehrin hangi tarihte kurulduğuna dair yeterli bilgi yoktur. Kentin adı “Amasia” pek değişikliğe uğramadan günümüze kadar gelmiştir. Strabon’un eserinde de “Amasia” olarak geçmektedir (Strabon, 1993: 59). Hüseyin Hüsameddin, “Amas” adında biri tarafından kurulduğu için bu ad ile anılmaya başladığını iddia eder (Hüsameddin, 1329: I/15). Pontus Devletinin kuruluşu olan M.Ö 302 den merkezinin Sinop’a alındığı M.Ö 183 tarihine kadar bu krallığın merkezi olma özelliğini korumuştur. M.Ö 71-70 tarihinde Romalı Lucullus ile yapılan savaş kaybedince kent Roma egemenliğine girmiştir (Altan, 1970: 143-144). Kent ve çevre arazilerin olduğu yerlerde nüfusun savaşlar sonucunda azaldığı belirtilmektedir (Strabon, 1993: XII, III, 39).

Ramsay, eserinin birçok yerinde Amasya’dan bahsederken Orta Karadeniz’de merkezi yerde ve yolların kesiştiği noktada olduğunu belirtmektedir (Ramsay, 1960: 46-291-295 vd). Kapadokya’yı, Bitinya ve Armenia’yı birbirine bağlayan yerleşim yeri olan Amasya’yı, Perslerin idare merkezi olarak Anadolu’daki satraplıklardan biri haline getirmişlerdir. Amasya’da bulunan 5 kral mezarı da Mithridat krallarına aittir (Kantor, 2012: 4).

M.Ö. 183 tarihinde Pontus Krallığının merkezi Sinop olmuştur. Batı Karadeniz’de Milet yerleşkesi olan Sinop’un adının ilk söyleniş şeklinin “Sinavur” olduğunu belirten kaynakların yanında, “Sinip”ten geldiğini, bazı tarihçiler “Sen-ha-pi” kökünden türediğini, bazıları ise Farsça “Sine-i ab”, yani suyun göğsü kelimesinden geçerek günümüze Sinop haline gelmiştir. Romalıların kente Sinopolis, Yunanların ise Sinope dedikleri de bilinmektedir (Demirkaya-Tuluk, 2012: 48). Strabon; “ Sinope, hem doğa hem de insanlar çok güzel bir şekilde süslemişlerdir. Çünkü yarımadanın boynu üzerinde kurulmuştur” diyerek Sinop’un coğrafi özelliğini ortaya koymuştur (Strabon, 1993: XII, III, 11) . M.Ö 756 yılında tarihi kayıtlara göre Sinop, Milet’ten ayrılan göçmenler tarafından kurulmuş, sonrasında Kimmer’ler tarafından yağmalanınca Paphlagonia bölgesine göç etmişlerdir. M.Ö 630 yılında bu göçmenler kente tekrar geri dönüp yerleşmişlerdir (Demirkaya-Tuluk, 2012: 49). M.Ö 546-547 yıllarında Pers işgali yaşayan Sinop ve çevresi M.Ö 340’larda Pers egemenliği zayıflamıştır. İskender’in ölümünden sonra Pers satrapı iken kral olan Mithridat, Sinop’u ele geçirmiştir. Onun kurduğu Pontus Krallığı zamanında parlak dönem yaşanmıştır. Pontus egemenliği Romalılar tarafından yıkılınca, M.Ö 27 ile M.S 14 yıllarında şehir Roma idaresine geçmiştir (Demirkaya-Tuluk, 2012: 49). Savaşlar nedeniyle nüfusu azalan kente Romalı vatandaşlar yerleştirilmiştir (Magie, 1950: 370/35). Roma İmparatorluğu ele geçirdiği bütün kentlere iskân politikası yürütmüş ve demografik yapı değiştirmiştir.

3. KARADENİZ, PONTUS VE MİTHRİDAT İSMİ

Bıjškyan, eserinde “Pontus’un ilk sakinlerinin Nuh’un oğullarından Yafet’in soyuna mensup olanlardır” demektedir. Yafet (Yafes)’in torununa izafeten de Aşkanaz (Aşkenaz) dendiğini belirtmektedir (Bıjškyan, 1998: 15). İskitçe’de de “Axsaina” kelimesi “kara- karanlık” demektir. Yunanların da İskitler’in kullandığı şekli kullandıkları görülmektedir. Yani “Kara Deniz” biçimini ilk kullananların İskitler olduğu bazı yazarların iddiaları arasındadır (Pullu, 2009: 56). Diodorus, Karadeniz’in ilk adının Pers dilinde karanlık anlamına gelen Ahşayena (Axshacnal) olduğunu ifade etmiştir (Diodorus, 1989: 40. 3).

Bütün dillerde bu denize kara sıfatının verilmesi, bazı kıyılarındaki kumların siyah olmasından başka, şiddetli fırtına ve korkunç dalgalar nedeniyle olmuştur. Aslında pek de geniş olmayan ve her yandan dağlarla çevrili olan bu deniz, batı ve kuzey rüzgârlarının getirdiği bulutlarla kararmış halde görünüyorsa olması nedeniyle bu ismin verildiği iddiasında olan bilim adamları da bulunmaktadır. Yine Bıjškyan

eserinde ki iddialarından bir diğeri de, Kimri¹ adı verilen bir kavmin, siyahı sevinç sembolü olarak saydıklarını ve denize bu sıfatı ad olarak verdikleridir (Bijışkyan, 1998: 15-16). Şaman inancına göre doğuyu koyu mavi, güneyi kırmızı, batıyı beyaz, kuzeyi siyah simgeliyordu (Ziyai, 2007: 46-47). Büyük Hun Hakanı Mete'nin Çin imparatorluğunu kuşatırken beyaz atlar batı yönünde, mavi (kır) atların doğu, siyah atların kuzeyde, kırmızı (doru) atlarında güneyde yer aldığını, ordunun at renklerine göre düzenlendiğini görmekteyiz (Ögel, 1991: 177). Hun Türklerinde, "Dinî değeri çok yüksek olan kır atlar doğuyu simgelerken, batıyı boz atlar, güneyi doru atlar ve kuzeyi de yağız atlar simgelemekteydi" (Özkan, 2002: 430). Karadeniz'e çeşitli sebeplerle gelen Asyalı Turanî kavimlerin antik çağdan itibaren Karadeniz'i mesken tuttıkları ve bu coğrafya'ya kendi dillerinden yer isimlerini kullandıkları görülmektedir.

Karadeniz'e gelen Grekler de bu kelimeyi önce bu kıyı şeridinde yaşayanları eşkıya olarak nitelendirdiklerinden olsa gerek "konuk sevmez" manasına gelen Axeinos şeklinde kullanmışlardır (Diodorus, 1989: 40. 3-5). Bu hırçın denizi biraz uslandırmak düşüncesi ile ya da halkından korkmadan buralara gelmeyi temin etmek için bunu "misafir kabul eden" manasında Euxeinos'a dönüştürmüşlerdir. Yunanlar, kendi dillerinde olan Pontus (deniz demektir) kelimesini ekleyerek Pontus Euxinus yapmışlardır. Romalılarda Pontus Euxinus ve Frenklerin de kullandıkları Pont Euxin, Yunanların kullandığı kelimenin kendi dillerinde söyleniş şeklidir.

Pontus kelimesi ilk defa ünlü şair Homeros, İlyada isimli destanında hem "büyük denizler" hem de genel manada "deniz" kelimesinin karşılığı olarak kullanmıştır (Homeros, 1993: I. 350 ve muhtelif sayfalar). Başka Eski Çağ yazarları sözcüğü –diğer manalarının yanı sıra- "deniz" manasında da kullanmışlardır (Ovidius. 1999: I. 4. 27 ve muhtelif sayfalar). Kelime, yerel deniz veya suyuollarını adlandırmak maksadı ile Hellespontos, Propontis gibi coğrafi yer isimlerinde de kullanılmıştır.

Yer isimleri ile ilgili Rustem Shukurov, "The Byzantine Turk" isimli eserinde farsça zannedilen bazı kelimelerin İskitçe olduğunu da iddia etmektedir (Shukurov, 2016: 48). Pontus dilinin Hellen dili olmaması gerektiğini belirten Karagöz, "Hellenin payı olduğu kadar Türkçe'nin, kökenleri belirsiz olarak verilen antikçağ milletlerinin dillerinden kalma hatıraların da payı vardır" demektedir (Karagöz, 2006: 379). Zachariadou, bölgenin etnik haritasında önemli bir "Kuman" nüfusunun olduğunu ifade etmektedir (Zachariadou, 1995: 285-88). Karadeniz'de bulunan Onomastik (adlar) ve Toponomi (yer adları) çalışmalarına baktığımızda Yunan tek bir unsur olmadığı gibi daha az sayıda olduğu da ortaya çıkmaktadır. Shukurov, Ortaçağ dönemini incelediği eserinde, etnik isimlerin yaklaşık sayısal dağılımını aşağıdaki biçimde verir: "oranlar (Kıbrıs, Kırım ve Pontos ile ilgili antropomik veriler hesaplamaya dahil edilmez): 'Persler' sayısı yaklaşık yüzde 60, Cumans (Kuman) , Moğollar ve diğer 'İskitler' yaklaşık yüzde 20 ve Arap yerlileri yüzde 10 civarındadır" (Shukurov, 2016: 96). Burada verilen etnik yapıda dikkat çekici olan Perslerin ortaçağ döneminde yüzde olarak yüksek olmasıdır. Arap ve Moğolların ortaçağ döneminde geldikleri kabul edilirse, Pers ve İskit ve Kuman etnik yapılarının önemli yer tuttuğu açık bir şekilde görülmektedir.

Mithridat, M.Ö 3. yüzyılın başlarından M.S 63'lere kadar Pontus'ta kurulan Mithridat hanedanlığının birkaç kralının ismidir (Kantor, 2012: 1). Mithridat, Pers ismidir. Farsçası Mihrdâd "Mithra'nın (veya Mitra'nın) lütfü" anlamına gelir. Latin kaynaklarında Helenleştirilmiş Mithridat yerine Mithradates şeklinde kullanılmıştır (Ball, 2018: 167, dn.9). I. Mithridat'ın babası Ariobarzanes, Ahemeniş saltanatı sırasında Pers ülkesinin yedi büyük ailesinden birinin mensubu ve hanedanlığın da akrabasıydı. Pontus bölgesinin ona verilme gerekçesi I. Dareios'un tahta çıkmasında desteğinin olmasından ötürü olduğu belirtilmiştir (Ball, 2018: 167).

4. KARADENİZ'DE YAŞAMIŞ OLAN TOPLULUKLAR

Karadeniz'in etnik yapı olarak oldukça karmaşıktır. Bölgenin etnik tarihi hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Antik çağ tarihi araştırmacıları ilk zamanlar, çok sarp bir coğrafi yapıya sahip olması ve bitki örtüsünün yoğunluğundan dolayı Karadeniz'de yerleşmelerin olamayacağı kanaatindeydiler. Fakat yapılan arazi taramaları ile tam aksi düşünceler oluşmuştur (Kökten, 1945:478) (Kökten, 1952: 18 vd). Kökten hoca, yerleşmelerin M.Ö 8. yüzyıldan itibaren yoğun olduğu fikrini ortaya atmıştır.

Asyalı oldukları bilinen Hazar Gölünün batısından Karadeniz kıyılarına gelen Kimmerler'in, tarih sahnesine çıkışları, M.Ö 1800-1700 yıllarındadır. M.Ö 800-700'lü yıllarda Anadolu'da görülmeye başlamışlardır. Onları takip eden Pers kaynaklarında geçen *Sakā tyaiy paradraya (Sivri Şapkalı)*,

¹ Kimmer olsa gerektir.

Yunanların İskit diye yazdığı halk olmuştur (Cook, 1985: 254). Kimmerler M.Ö 722-705 yılları arasında Anadolu'ya gelmişler, onların ardından M.Ö 6. yüzyıl başlarında İskit akınları sonucu tarih sahnesinden çekilince Sakalar, Sinop'tan Kolhis (Gürcü coğrafyası)'e kadar Orta ve Doğu Karadeniz'e hâkim olmuşlardır. Antik çağ kaynakları Karadeniz'i tanımlarken; mesela Plinius; "Pontus Euexinos kıyılarının kıvrımlılığıyla her yöne doğru yayılır ve İskit yayına benzer bir şekil alır" (Plinius, 1947: IV,XII, 7779). Aiskhylos; "Yükselen güneşin yönüne dönün ve adımlarınızı işlenmemiş topraklara doğru yönlendirin. Skythia göçebelerine rastlamalısınız. Yükseklerde çalı çırpıdan yaptıkları evlerde oturmaktadırlar. Güçlü tekerlekli yük arabaları ile ve çok uzaklara fırlatabildikleri mızrakları vardır" (Aiskhylos, 1956: 707-735).

Bu dönemlerde Anadolu'nun ege denilen kıyılarında bulunan Miletliler Karadeniz sahillerine egemen olmaya başlamışlardır. Miletliler, Karadeniz'de idari anlamda üç merkez oluşturmuşlardır. Sinop ve Trabzon kesin, üçüncü merkezin Samsun mu yoksa Giresun mu olduğu tartışmalıdır. Ticari maksatlı olarak kurulan bu kıyı kentleri, tüccarların ve ticaret mallarının güvenliği için sarp arazilerde inşa edilen taştan surlarda konuşlanmışlardır. Sinop surları günümüzde hala ayakta. Kolonistlerin ticari kimliklerinden dolayı yöre halkı tarafından yadırganmamışlardır. Uzak coğrafyalardan deniz araçları ile bilmedikleri mamulleri getiren bu tüccar topluluklar yerliler tarafından kabullenilmişlerdir. Ekonomik açıdan zengin olan bu tüccarlar yerli halkın gözünde saygın bir konuma sahiptirler. Karadeniz'de, Pers Harpleri'nin başladığı döneme kadar, kolonistler ve yerel halk arasında, karşılıklı çıkar ilişkileri bağlamında yaşam devam etmiştir (Erler, 2009: 225).

Karadeniz'in bütün kıyılarına yerleşen önemli bir toplulukta Kıpçaklardır. Farklı zaman dilimlerinde eski yurtlarını terk edip Karadeniz'e de yerleşen Kıpçaklar ile İskender M.Ö 336 yılında Hazar Denizi kıyılarında karşılaşmışlardır (Brosset, 1849: 33) (Yalvar, 2020: 283) (Mroveli, 1996: 23). Bu dönemde İskitler dağınık halde yaşamaktadırlar. Sakalar (İskitler) ile beraber aynı çağda Kuman/Kıpçak unsurları da Karadeniz'e gelmişlerdir.

Fransız yazar Lebeau eserinde; "hem Doğu Karadeniz'de hem de Orta Karadeniz'de, kolonistler kalelerde yaşarken, dışında yerli halk yaşamaktadır. Pontus'un asıl halkından bir kısmı olan İranlı soylular ve tapınaklardaki kâhinlerdir. Karadeniz sahilinde İyonlar ve bölgeyi yurt edinmiş yerel halk Turanlılar bulunuyordu" demektedir (Lebeau, 1936: C.XX). Herodot, "Mossinik, Makron, Moskhi, Tibaren ve Morsalar'dan oluşmaktadır" diye belirtmektedir (Herodot, 2010: 260). Ksenophon'da, Sasperler, Khalybler, Phasianlar ve Taoklardan söz etmektedir (Ksenophon, 2007: 303-321). Amasyalı coğrafyacı olan Strabon'da, Khaldaioi, Tibaranoi, Amazon, Sannoi, Makronlar ve Mosynoikoi gibi topluluk isimlerinden bahsetmektedir (Strabon, 1993: 23-35). M.S 79'da öldüğü bilinen Pliny'de; Lacnares, Bechires, Tibareni, Amazon, Buxseriler, Massyniler, Chalybes, Machoronlar'dan zikretmektedir (Pliny, 1947: 343-355). M.S 130 tarihinde yazıldığı belirtilen ve Arrian'a izafe edilen, Anonim Periple'de; Ekekheiriler, Leucosuriens, Tibaren, Macrocephal, Mosinikler veya Macron, Amazon gibi birçok topluluk isimleri zikredilir (Arrianus, 2005: farklı sayfalarında). Bölgenin bir diğer önemli gücü olan Gaşkalar'ın (Kaşka)da M.Ö asırlarda bölgede bulunduğu bilinen topluluklardan oldukları Hitit tabletlerinde geçmektedir (Pehlivan, 1991: 34 vd.). Şu ana kadar bahsedilen yerli halkların hiçbiri antik çağ kaynaklarında Yunan olarak bahsedilmemektedir. Yalnızca bölgeyi koloni kentleri kurarak varlıklarından bahsedilen Miletliler vardır. Bunlarda etnik yapıyı oluşturacak biçimde değildir.

M.Ö 521'den itibaren Doğu ve Orta Karadeniz'e hâkim olan Persler Hint-Avrupa kökenli bir halktır (Mansel, 1971: 253). Egemen oldukları Anadolu'nun her tarafında olduğu gibi Pontus coğrafyasında da satraplıklar kurmuşlardır. II. Kyros, Pers hükümdarı olduğu yıllarda Küçük Asya ve Ön Asya'da Lidya, Babil, Med ve Kilikya Devletleri'nin egemen oldukları görülmektedir. Persler, Babil ve Asur Devletleri'ni egemenlikleri altına alıp, Lidya ile de Anadolu'yu paylaşınca Küçük Asya'da çok başlılık ortadan kaldırılmış ve Pax Persica denilen barış dönemi başlamıştır.

4.1. Persler Anadolu'da

M.Ö 8-3. yüzyıllar arasında Ön Asya tarihinde daha etkin rol oynayan İran'ın, Küçük Asya ile ilişki kurduğu dönem ise M.Ö 6-4. yüzyıllar, Pers Çağı diye tanımlanmaktadır (Günaşdı ve Özgül, 2015: 105). Küçük Asya'ya sefer düzenleyen Pers kralı Büyük Kyros M.Ö 547/546'da başşehir Sard'ı ele geçirmiştir. Anadolu'da kentler, kıyılardaki koloniler dışında Pers hâkimiyeti altına girmiştir (Villing, 2005: 236) (Curtis, 2000: 39) (Jeffery, 1988:349) (Günaltay, 1987: 139).

Persler, bu hâkimiyetlerinin devamı için satraplık adını verdikleri valilikler kurmuşlardır. Satrap kelimesi “krallığın koruyucusu” anlamına gelmektedir. Kyros, bu sistemin ilk uygulamasını Lidya satraplığını kurarak gerçekleştirmiştir. Satraplık görevi, satrabın ölümünden sonra oğluna geçmiş ve hatta bazı eyaletlerde satraplar aynı aileden seçilir olmuştur. Kralın sahip olduğu her şeye, idaresini yürüttüğü satraplık sınırları içerisinde o da sahipti. Sayıları 20 ile 30 arasında değişen eyaletlerde dilleri, dinleri ve etnik kökenleri farklı birçok kavim yaşamaktaydı (Memiş, 2018: 80,81,82).

4.2. Anadolu ve İran’da Büyük İskender

Büyük İskender, bilinen dünyanın yarısını ele geçirerek, sınırlarını Makedonya'dan Hindistan'a kadar uzanan büyük bir imparatorluk kurmuştur. Perslerin, Anadolu topraklarını ele geçirdikten sonra Avrupa kıtasına geçtiği ve Yunanlar ile savaştığı dönemlerde Makedonlar Persler ile ittifak kurmuşlardır. M.Ö 6. yüzyılda Pers Kisrası Dareios, Anadolu ve Trakya’da egemen olunca Pax Persica denilen huzur dönemini başlatmıştır. Trakya’ya geçen Dareios, İskitler üzerine yaptığı sefer sonrası İskitlere karşı başarılı olamasa da Trakya’yı ele geçirmiştir. Makedon Hükümdarı Amyntas, Pers egemenliğine baş eğmiş (M.Ö 505) ve kızını Pers sefiri ile evlendirmiştir. Böylece Trakya’da ve Makedonya’da ilk Pers satraplığı oluşturulmuştur (Ball, 2018: 97).

Büyük Philippos’un M.Ö 336 tarihinde ölümünden sonra İskender, Makedonya ve Yunanistan üzerindeki hükümlerini pekiştirmiş, M.Ö 334’te Pers İmparatorluğu üzerine sefere çıkmıştır. Granikos nehri yakınlarında gerçekleşen Makedon-Pers çatışması sonrası Anadolu’ya geçmiştir.

M.Ö 333 yılında, Pers İmparatoru III. Dareios kuvvetlerinin Büyük İskender’in güçleri arasında yapılan İssus Savaşında yenilmesi ile Amasya’nın da içinde bulunduğu Kuzey Kapadokya (Pontus) bölgesi dışında Anadolu’nun önemli bir bölümü, Makedonya Krallığının egemenliğine girmiştir (Olbrycht, 2011: 72) (Özbayoğlu 1999: 212). Böylelikle tarihte *Hellenistik Çağ* olarak bilinen ve Küçük Asya’da etkisini daha çok kültürel ve sanatsal boyutta hissettiren bir dönem başlamıştır. Özü itibariyle doğu ile batı inanç ve kültürlerinin sentezi olan bir dönemdir. İskender, Samsun ve doğusuna askeri olarak egemen olamamıştır. Ancak, Helen kültürü Karadeniz’in Orta ve Doğusuna zaman içinde etki etmiş ve yayılmıştır.

İskender, büyük bir İmparatorluk kurmuş ve Pers Kisralığı’nı yıkmıştır (Ball, 2018: 129). Yıkıldığı devletin mirası üzerine konmuştur. Ancak, kendisinden sonra gelenler devletin varlığını devam ettirememişlerdir. Generaller, kendi merkezi devletlerini kurmaya çalışmış ve İskender’in uyguladığı politikaları terk etmişlerdir (Garthwaite, 2019: 64). Kurulu idari sistemin terk edilmesiyle, zaman içerisinde güçlenen Roma’nın işine yaramış ve tüm Hellen Krallıkları, Roma’ya boyun eğmek zorunda kalmışlardır.

Büyük İskender, M.Ö 323 tarihinde ölünce, devleti hızla parçalara ayrılmış ve bu dönem yeni Pers krallıkları adıyla anılmıştır. Mesela M.Ö 302’de Mithridat tarafından Pontus Satraplığı ve sonra Krallığı, M.Ö 255’te Ariarathes tarafından Kapadokya Krallığı, M.Ö 163’te Ptolemaios tarafından kurulan Kommegene Krallığıdır. Armenia’da (Hayastan’da) Pers Satrapı I. Orontes sonrası M.Ö 190’da Artaksias krallığını ilan etmiştir (Ball, 2018: 162-163). İran’da ise Arsak/Part egemenliği başlamıştır (Frye, 1963: 170-192) (Bausani, 1971: 34-48) (Ball, 2018: 164).

4.3. Mithridat Krallığı / Pontus Krallığı

Yeni Pers krallıkları içinde en parlak olanı Pontus’tur. Anadolu ve Karadeniz bölgesinde yerleşik bir “Yeni İran” imparatorluğuna dönüşen Mithridat Krallığı, Roma ile yapılan savaşlarda başarılı olsaydı Doğu Akdeniz’in başlıca gücü haline gelebilirdi.

Bahsettiğimiz bu devletin ilk merkezi olan Amasya’da, M.Ö 520 yılında Doğu ve Orta Karadeniz’de, Pers İmparatorluğu’nun Pont Satraplığı oluşturulmuştur (Türkyılmaz, 1995: 38). Persler, Küçük Asya’da meydana getirdikleri Kapadokya eyaletini ikiye ayırmışlardır. Birincisi asıl Kapadokya diğeri ise Pont bölgesi ki, Ahamenid hanedanına mensup valiler (satrap) tarafından idare edilmektedir. Bu Satraplar da bağımsız olabilmek için fırsat kollamaktadırlar (Günaltay, 1987: 243). Persler, M.Ö 360 yılında kuzeyde kalan bölgede satraplık merkezini Gaziuna (Turhal) olarak seçmişler ve Karadeniz sahillerini de içine alan Kuzey Kapadokya zamanla “Pontus” adını almıştır (Özsait, 2000: 39).

İskender, Anadolu’nun büyük bir kısmını Perslerden alınca ve burada bir otorite boşluğu oluşunca, M.Ö 3. yüzyılın başlarında Olgassis (İlgaz) Dağları’nın eteklerinde Kimiata’da bulunan I. Mithridat için bağımsız olma imkânı oluşmuştur. M.Ö 301 yılında bölgenin satrapı olan I. Mithridat, M.Ö 281(ö.266) yılında Amasya’da bağımsızlığını ilan etmiştir. I. Mithridat dönemi istikrar ve refah içinde geçmiştir. Bu

istikrarın nedeni de egemen oldukları yerli halklar, bu satraplığın krallığa dönüşmesini mutlulukla karşılamışlar ve bu devlete tabi olduklarını belirtmişlerdir. Bunun en mühim nedenleri, I. Mithridat'ın yerelliğe çok önem vermesi ile birlikte, kültürel açıdan da hoşgörülü bir yönetim gerçekleştirmiş olmasıdır (Şen, 1998: 15). Ayrıca Kuzey Anadolu dağlarının sağladığı güvenliğinde önemli bir katkısı vardır.

I. Mithridat, Yeşilırmak (İris) ve Kızılırmak (Halys) çevresini hâkimiyeti altına alarak, Amastris (Amasra) ve Amisos (Samsun)'u almış ve sınırlarını Thermedon Çayı'na (Terme Çayı) kadar genişletmiştir (Özsait, 2000: 39). Kral Ariobarzanis (M.Ö 266-250/240) ve üçüncü kral II. Mithridat (M.Ö 250-210) dönemlerinde devlet önemli bir güç haline gelmiştir (Demircioğlu, 1993: 358). M.Ö 227/6 tarihinde Rodos'ta meydana gelen yıkıcı depremde II. Mithridat yardımda bulunduğu görülmektedir (Kantor, 2012: 4).

I. Mithridat'ın koyduğu stratejik politikalar, halefleri tarafından da uygulanmaya çalışılmıştır. Bu politikalarından biri de güçlü devletlerle savaşmaktansa genellikle daha zayıf olduğunu bildikleri hükümdarların topraklarını işgal etmek şeklinde olmuştur.

III. Mithridat döneminde ticari etkinliklerin daha yoğun olduğu görülmektedir. En önemli kanıt ise O'nun dönemine ait olduğu bilinen sikkelerin, İskender'in paralarından esinlenilmiş, Helen etkisi taşımaktadır. Ön yüzünde Athena başı, arka yüzünde ise ayakta duran Nike figürü ve "Kral Mithradates" in simgesi yer almaktadır (Arslan 2007: 54 - 55) (Kantor, 2012: 4).

I. Pharnak (189-160), önce krallığın merkezini değiştirmiş sonra da yayılma siyasetini güçlü devletlere karşı da yürütmüştür. M.Ö 189 tarihi aynı zamanda Doğu Akdeniz'de yeni bir gücün egemen olmaya başladığı bir tarihtir. Roma İmparatorluğu, Magnesia Muharebesinin ardından Anadolu'ya girmeye başlamıştır. Egemen olmaya başladıkları bölge halkları üzerinde baskıcı yöntemler kullanmaları, insanların Roma'ya karşı kin beslemelerine neden olmuştur. I. Pharnak, M.Ö 183'ten sonra önemli ticaret merkezi Sinop'u ele geçirince devletin merkezini Amasya'dan Sinop'a taşımıştır. Bu aynı zamanda politika değişikliğinin başladığı tarihtir. Sinop'un doğusunda yer alan Kotyora (Ordu) ve Kerasus'u (Giresun) ele geçirip daha sonra Küçük Asya'nın orta kesimlerini işgal hareketine girişmiştir (Demircioğlu, 1993: 359).

I. Pharnak'ın ardılı olan kardeşi IV. Mithridat (M.Ö 160-150) ılımlı bir politika oluşturup, Roma ile iyi ilişkiler kurmuştur (Arslan, 2007: 67). IV. Mithridat, kız kardeşi Laodike ile evlenmiş ve krallığı birlikte yönetmiştir (Arslan, 2007: 68). Bu evlilik, Pers geleneklerinin açıkça yaşandığının bir göstergesidir. Bu konu tartışmalı olmakla beraber Zerdüş inancına mensup olanlarda bu geleneğin var olduğu ve sonradan değişimler yaşandığı iddia edilmektedir (Hamidullah, 1995: III/383). Böyle geleneğin olmadığı görüşünde olanlarda bulunmaktadır (Vahidi, 1390/2012: 180).

IV. Mithridat'ın ölümünden sonra tahta çıkan V.Mithridat (M.Ö 150-120) Selevkos Kralı Antiokhos IV. Epiphanes'in kızı Laodike ile evlenmiştir. Roma ile dostane ilişkiler kurarak Kartaca Savaşları'na müttefik olarak iştirak etmiştir. Aynı dönem de Ermenistan Beyi I. Ardaşes bağımsız devlet olunca onlarla da iyi ilişkiler kurma yoluna gitmiştir. I. Pharnak'ın ikinci eşi olduğu belirtilen Nysa'dan olma çocuğu olan V. Mithridat dönemi Helen çağının başlangıcı olarak anılmaktadır. Hatta Pontus ya da Pontus denmesi bu döneme tekabül ettiği iddia edilmektedir (Kantor, 2012:4). V. Mithridat, M.Ö 120 yılında Sinop'ta öldürülünce tahta VI. Mithridat (M.Ö 120-63) geçmiştir (Arrianus, 2005: 73). V. Mithridat'ın saray entrikaları sonucu M.Ö 123 öldürüldüğünü belirten eserlerde bulunmaktadır (Kantor, 2012:4).

Pontus Krallığı, en geniş topraklara "Büyük" lakabı ile anılan VI. Mithridat döneminde sahip olmuşlardır. VI. Mithridat'ın hayatı, bir aile trajedisi ile başlamıştır. Babasının ölümünden sonra annesi tarafından öldürüleceği korkusuyla ormanlık alanlara kaçmıştır. VI. Mithridat, bir müddet sonra kuvvetler toplayarak geri dönmüş ve Sinop'u ele geçirip annesini hapsedip, erkek kardeşini de öldürerek, kız kardeşi ile evlenmiştir. Böylece Pontus Krallığı'nın tek egemeni olmuştur.

Pontus coğrafyasının ehemmiyetini çok iyi kavramış Mithridat Eupator, krallığı döneminde, Karadeniz Bölgesi'nin stratejik konumundan yararlanmasını bilmiştir. Karadeniz'in her tarafını gezerek, ekonomik, askeri ve siyasi açıdan önemli olan stratejik noktalarını keşfetmiştir. Kaynaklar "ölüm korkusu ile ormana kaçmış ve 7 yıl boyunca burada yaşamıştır" anlatımı ile bu keşif faaliyetini İran efsanesine benzer bir biçimde hikâyeleştirmişlerdir (Hind, 1994: 133). Tüm bunların yanında bölge

halkını hoşgörü anlayışı, dini duygulardan da yararlanarak kendisine bağlamıştır. Hatta Karadeniz'in birçok yerleşkesinde Dionysos (Yunan Tanrısı) lakabıyla anılması bu nedendir. Ayrıca ilginç bir özelliği de ilâçbilim (Farmakoloji) ve zehirbilim (toksikoloji) alanlarında etraflı bir bilgiye sahip olduğu ve bu bilgileri, zehirlere karşı direnç geliştirmekte kullandığıdır. Bu bilgiyi elde etmesini de Karadeniz ormanlarında yaşadığı zamanlardaki gözlemleri ile elde etmiştir. Yerli halk olan İskitlerin oklarının uçlarında engerek zehiri kullandıklarını tespit etmiştir. İskit şamanlarında zehir konusunda bilgileri oldukları görülmektedir (Mayor, 2014: 3) . Birçok dile vakıf olduğu ve ataları gibi tebdili kıyafet ile halk arasında dolaştığı belirtilmektedir (Ball, 2018: 167).

VI. Mithridat Eupator'un kaynaklardan çıkartılabileceği gibi Roma'ya yönelik politik stratejisini, aşağıdaki faktörlerden oluşan bir programa dayandırmıştır: 1) krallığı güçlü kılmak için ekonomik ve askeri kaynakların oluşturulması, 2) esasen Roma'nın ötesinde yeni bölgelere boyun eğdirme, Karadeniz bölgesinde doğrudan kontrol edebilme, 3) Part imparatorluğu ve Partlular'ın hâkim olduğu Ermenistan'ın yanı sıra Karadeniz bölgesindeki halklar da dâhil olmak üzere yeni güçlü müttefikler kazanmak (Olbrycht, 2011: 275).

VI. Mithridat komutanı Diophantos'u yapılacak olan seferler için görevlendirmiştir. VI. Mithridat, ilk seferi Karadeniz'in kuzey bölgelerine İskitlerin merkezi olan Kırım'a yapmıştır. İskitlere karşı zafer kazanan ilk Mithridat kralı olarak kabul edilmektedir (Arslan, 2007: 82). Ardından da doğuda bulunan ve önemli ganimetler elde edecekleri Kolkhis üzerine sefere çıkmıştır (Kantor, 2012: 4). İskitlerin, Karadeniz'in batı kıyılarında bulunan Bosporos krallığına saldırılarda bulunması nedeniyle Kral Parisades de ülkesini Mithridat Krallığı'nın egemenliğine bırakmak mecburiyetinde kalmıştır (Arslan, 2007: 80-81).

VI. Mithridat, krallığının sınırları Karadeniz'in kuzeyinden, Anadolu'da Akdeniz kıyılarına, batıda Ege adalarına ve hatta Yunan coğrafyasına kadar ulaşmıştır. Anadolu halkı, despot Roma liderlerinin baskılarına karşı duracak yegâne gücün Mithridat Krallığı olduğunu düşünmekteydiler. Bu da VI. Mithridat'ı daha fazla cesaretlendirmekteydi. Anadolu halkı da Romalılara karşı isyanlar başlatmışlar ve birçok katliamlar gerçekleştirmişlerdir. VI. Mithridat, bu isyanlarda mutlaka önemli bir rol oynamaktaydı. Kralın zamanlaması da akıllıcaydı. İddialara göre Roma'da bulunan asilerle dahi bağlantı sağlamıştır. Çünkü Roma, Afrika kıtasında savaş halinde ve aynı zamanda iç kargaşalarla karşı karşıyaydı (Ball, 2018: 170-171). Bir Karadeniz Pers İmparatorluğu doğmak üzere iken, VI. Mithridat'ın yayılmacı siyaseti Roma'nın Küçük Asya'daki arzuları ile çatışmış ve bu nedenle Roma ile münasebetleri bozulmuştur.

4.4. Mithridat Krallığının Çöküşü

İmparatorluğa dönüşmek üzere olan yeni Pers Krallığı, İran ile ilişkilerini geliştirmeyi tercih etmemiştir. Her doğulu devlette görülen batıya doğru siyaset, bunlar için de geçerli olmuştur. Doğuyu ihmal eden bu politika devletlerin zayıf anında destek bulma zorluğu yaşamalarına da neden olmuştur. Arsak/Part Devleti (M.Ö. 247-M.S. 226) hükümdarı II. Mithridat (aynı ismi taşımaktadırlar) (M.Ö 123-87) ile herhangi bir bağlantı kurmamışlardır. Gerekçe olarak da Ahamenid (Ahameniş) sülalesinin devamı olan Artakşias sülalesinin hükümdarını yenerek Armenia'yı Partlara bağlamış olmasıdır (Tezcan, 2014: 154) (Garthwaite, 2019: 71). Partları gaspçı olarak nitelendirmesi de etkin olabilir. Ayrıca, Romalılara karşı Part kozu ile hareket etmesinin kendisine zarar vereceğinin de farkındadır.

Daha önce bahsettiğimiz gerekçelerle Roma ile ilişkiler bozulunca tarihe Mithridat savaşları olarak geçecek ve otuz yıl sürecek olan süreç başlamıştır (App. XII.64 – 65). Roma ile yapılan bu savaşların çoğunluğu yenilgiyle sonuçlanmıştır (Erciyas, 2006: 207-208). M.Ö 85'de Sulla ve Mithridat, Troas Bölgesi'ndeki Dardanos (Maltepe-İntepe) Kenti'nde Dardanos Antlaşması'nı yaparak Mithridat-Roma Savaşları'nı geçici süre için sonlandırmıştır. Ancak bu antlaşmaların yazılı olmamasını ve Roma senatosu tarafından onaylanmamış olmasını gerekçe gösteren Pompeius, yeni saldırılarla Pontus krallık topraklarını işgale devam etmiştir. Savaşlardan bunalmış olanların yeni savaşlar sürecinde firar ettikleri de belirtilmektedir (Oktan, 2008: 61). Öyle ki savaşlara iştirak eden asker sayısı önemli ölçüde azalmıştır. M.Ö. 88 tarihinde Bithynia ile yapılan savaşta üç yüz bin askere sahip iken Pompeius ile yapılan savaşta ise otuzikibin askere sahiptir (Magie, 1950: 353/5). Üçüncü Mithridat Savaşları esnasında bir ara damadı II. Tigranes'e sığınmış sonra geri dönmüştür (Plutarch, 1914: 19). Yapılan savaşlar sonrasında Mithridat Devleti zayıflamıştır. Devletin zayıflamasında bir başka etkende VI. Mithridat'ın, oğlunun kendisine isyan etmesini gururuna yediremeyerek ve büyük bir ihtimalle kendi hazırladığı zehirle intihar etmiştir. VI. Mithridat'ın ölümü konusu oldukça karmaşıktır. Kendisini zehirlenmeye çalışmış ancak ölmemiştir.

Ölmeme nedeninin kendisi üzerinde zehirlere karşı bağımsızlık kazanmak amacıyla denemeler yapmış olmasının da etkili olduğu belirtilmektedir. Ölümü ile ilgili bir diğer bilgi de Galyalı korumasına kendisini öldürmesini istediği, hatta II. Pharnak'ın da babasının öldürülmesi emrini vermiş olacağı da iddialar arasındadır (Erciyas, 2001: 96). Mithridat Devleti'nin güçlenme ihtimali artık ortadan kalkmıştır. Alfred Duggan, "King of Pontus" isimli eserinde VI. Mithridat'ı "yaşlandıkça olgunlaşan, onuruyla yaşayan ve gururuyla ölen" kişi olarak tanımlamıştır (Duggan, 1959: muhtelif sayfalar). Bu devletin zayıflamasının en önemli sonucu Akdeniz'de tek süper güç olarak Roma İmparatorluğu'nun yükselişe geçmesidir.

Bundan sonraki dönemlere baktığımızda; II. Pharnak (M.Ö 63-47) ve (M.Ö. 47-39) Roma'ya ilhak olarak kesintili bir biçimde hükümdarlığını devam ettirmiştir. Dareios M.Ö 39- 37) ve Arsaces (M.Ö 37-37) Roma egemenliğine girmişlerdir. Leodkeia (Denizli yakınlarında bir Likya kenti)'li Zenon'un oğlu olan I. Polemon (M.S 37-8) devleti Roma'ya tabi olarak yönetmiştir. Part önderi Labienus'a karşı direniş gösteren Zenon'a, Roma İmparatoru ödül olarak Pontus bölgesini vermiştir. Krallığın son dönemleri Pers kökenli olmayan biri tarafından idare edilmiştir. I. Polemon'dan sonra karısı Pythodoris (M.Ö 8-M.S. 38) Roma'ya bağlı olarak devleti yönetmişlerdir. Ardından II. Polemon M.S 63 yılına kadar devleti yönetmiştir.

Tüm bu olaylardan sonra İran kökenli olduğu bilinen Mithridat ailesinin kurmuş olduğu Mithridat Krallığı (Örenç, 2009: 40-54), Trabzon ve çevre illeri ile Kırım'ı da içine alarak "Bosporus" adı ile M.S 343 yılına kadar varlığını sürdürmeye devam etmiştir (Tezcan, 2007: 3-36). Mithridat Krallığı'nın tarih sahnesinden çekilmesi ile bölgede Roma hâkimiyeti başlamıştır. Doğu Karadeniz'de özellikle Giresun ve Trabzon bu ortamda savunmasız kalmıştır.

4.5. İran Kökenli Mithridat Krallığı

IV. Mithridat, Kyros, Dareios ve Kserkses'in soyundan geldiğini ama aynı zamanda anne tarafındaki ecdadında İskender'in bulunduğunu da ileri sürmüştü. Bu tarz, asıl kökenini vurgularken iktidarının sağlamlaşması için Makedon ve Yunan halkından da destek alma düşüncesinden kaynaklanıyor olsa gerektir. Mithridat şehzadeleri tıpkı Pers şehzadeleri gibi eğitilmekteydiler. Hayat hikâyeleri anlatılırken Örneğin; Mithridat'ın hayatı Büyük Kyros'un ki ile aynıdır (Ball, 2018: 176). Romalıları soylarının katışık olduğunu vurgularken, kendi soyunun temizliğini özellikle vurgulamıştır (Erciyas, 2006: 17-18 ve 121).

Højte, VI. Mithridat ve oğulları da, Helenistik krallardan etkilenecek, devleti yüksek mevkilere arkadaş çevresini getirerek yönettiğini, ancak VI. Mithridat'ın akrabaları ile ilgili bilgilerin yeterli olmadığını belirtmektedir (Højte, 2009: 100). Højte, VI. Mithridat'ten sonrası ile ilgili bilgilerin de yeterli olmadığını eserin muhtelif yerlerinde belirtmektedir. Büyük ölçüde yerel kaynaklardan yoksun olduğumuzdan Pontus hakkındaki bilgilerimiz, Yunan ve Roma belgelerine dayanmaktadır. Amasya, Tokat ve çevrelerinde arkeolojik çalışmaların yoğunlaşması ile yeni bilgilere ulaşılması imkân dâhilindedir.

Pontus'un nüfusu çoğunlukla yukarıdaki konular içerisinde bahsedilen yerli halklar ve ayrıca Hititlerin bölgede bir türlü baş edemediği Kaşkaların soyundan gelenler bulunmaktaydı. Miletliiler, Karadeniz'e geldiklerinde sadece kıyı şeridindeki kale ve kulelerde kalmışlardır. İç kesimlere Yunan ve Makedonların gelişi İskender ile gerçekleşecektir. Mithridat Krallığı çok farklı etnik unsurların ülkesiydi. Arsak/Part güçlerinin Ahamenid sülalesini saf dışı bırakarak İran'da egemen olmalarından rahatsız olmaları, onların İran kökenlerine karşı bağılıklarının göstergesidir.

Resim: VI. Mithridates Eupator Sikkesi (<https://inandedektor.com/u/21379-pontos-krallari-antik-paralari.html>)
(İndirilme Tarihi: 17.05.2020)

5. SONUÇ

Bilinen tarih boyunca büyük siyasi, iktisadi dalgalanmaların adresi olan, göç yolları üzerindeki konumuyla her zaman önemli bir merkezi konumundaki Anadolu'nun tarihi hakkında çokça eser yazılmıştır. Örtülü ve açıktan stratejik rekabetlerin, savaşların ve güç gösterilerinin yaşandığı bir coğrafyadır.

Doğulu egemenlerin genellikle egemen oldukları toplumların kültürünü benimseme gelenekleri Makedon hâkimiyeti döneminde tam tersi olmuş ve Makedonlar Helenizm adını verdikleri bir çağı İran ve Anadolu coğrafyasına yaymışlardır. Doğal olarak inanç, dil ve kültürel olarak egemen ya da tebaalar tarafından Helen kültürü yaygınlaşmıştır. Helenleşmenin nedenlerini batılı bazı yazarlar irdeleyebilmişlerdir. Mithradates Eupator, Darius ve Büyük İskender'in mirasçısı olarak kendini tanıttığı düşünüldüğünde Helenizmin ne kadar etkili olduğu ortaya çıkmaktadır. Yani asıl kökünü inkâr etmezken fatihler ile özdeşleşme anlayışı hâkimdir.

J. B. Bury eserindeki şu ifadesi kanaatimizce önemlidir: "Eski ve Orta çağın kayıtları boşluklarla delik deşiktir". Anadolu'nun Eski Çağı ile ilgili tarihçiler birbirlerine zıt onlarca eserler vermişlerdir. Düşünürün dediği boşlukların, sebep olduğu bir durumdur. Özellikle Karadeniz'in antik dönemi ile ilgili kaynakların eksik ya da gün yüzüne çıkmamış olmaları da etkindir. Doğal olarak yazılı hangi kaynak ne söylemişse bugün bilim adamları doğal olarak o bilgileri kullanmaktadırlar.

Edward Hallet Carr, "Tarih Nedir?" isimli eserinde "M.Ö 5. yüzyıldaki Yunanistan tablosu basitçe bir yanıtla, pek çok parçası rastlantıyla kaydedilmiş olduğundan değil, fakat genellikle, tablo Atina'daki küçük bir insan kümesi tarafından oluşturulduğu için eksiktir." Yunan tarih anlayışını anlamak açısından önemli bir tespittir.

Pers kökenli oldukları görülen Mithridates sülalesinin ki, kelimenin aslı Mithridat'tır. Es takısı getirilmek suretiyle Helenleştirilmiştir. Mithridat sülalesinin kurduğu bu devletin adının siyasi emeller amacıyla tarihi tahrif ederek Pontus Rum algısı oluşturmak, tarih ilmi açısından onarılamayacak sonuçlar doğurmaktadır ve de daha olumsuz sonuçlarının olma ihtimali oldukça yüksektir.

Bölgede kullanılan yer adlarına baktığımızda, tanımlanamayan adların toplam sayısının, toplam ad sayısının yüzde 40'ından biraz fazla olduğu tahmin edilmektedir. Tanımlanamayan isimlerin büyük kısmı Yunan kökenli olmadığı da iddialar arasındadır.

Anadolu, birçok topluluğa mekân olmuş nadide coğrafyalardan birisidir. Bu toprakların altı da üstü de burada yaşayan ve adını Türkiye Cumhuriyeti olarak belirleyen devlet ve millete aittir. Bütün sanat eserleri bu topraklarındır. Bütün inançlar bu toprakların sahiplerininindir. Tarih bu ülkenin sahiplerininindir. Tarih yazarların tarih yapanlara ne kadar sadık kaldıkları önemlidir.

KAYNAKÇA

Aiskhylos, Persae, (1956) Prometheus Desmotes (Prometheus Bound) ed. H. Weir Smyth, London.

Altan, Sabahat, (1970) Roma Tarihinin Ana Hatları, İstanbul: İ.Ü Edebiyat Fakültesi Yayınları.

App. *Bell. Civ.*(= Appianus, *Bellum Civile*) *The Civil Wars*. Trans. H. White. London 1899.

Arrianus'un Karadeniz Seyyahati, (2005) Çev. Murat Arslan, İstanbul, Odin Yayınları.

- Arslan, Murat, (2007), Mithradates VI. Eupator; Roma'nın Büyük Düşmanı. İstanbul: Odin Yayıncılık.
- Ball, Warwick, (2018) Tek Dünyaya Doğru (Antik İnan ve Batı), 2. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bausani, Alessandro, (1971) The Persians, Çev. J. B. Done, ss. 34-48, London: Elek Boks Limited.
- Bıjışkyan, P. Minas, (1998) Pontos Tarihi, Çev : Hrand D. Andreasyan, İkinci Baskı, İstanbul: Çivi yazıları.
- Brosset M.F. (1849). Histoire de la Géorgie depuis l'Aniquité jusqu'au IX siècle, traduite de Géorgien par M.F. Brosset, I partie S.-Petersbourg.
- Bury, John B., (1930), Selected Essays, Cambridge University Press (52).
- Cook, J. M. (1985). The rise of the Achaemenids and establishment and their empire. I. Gershevitch (Ed.), Cambridge ancient of Iran II içinde (ss. 200- 292). Cambridge: Cambridge University Press.
- Carr, Edward Hallet, (1996) , Tarih Nedir?, Çev. Misket Gizem Gürtürk, 5. Baskı, İletişim Yayınları.
- Curtis, John, (2000) Ancient Persia, Second Edition, London: British Museum Press.
- Demircioğlu, Halil, (1993), Roma Tarihi, Cilt I, Ankara: TTK.
- Demirkaya, Fulya Üstün- Tuluk, Ömer İskender, (2012) “Eflatun’un “Kurbağa”Sı Sinope’den Sinop’a: Kaynaklara Göre Sinop Kentinin Fiziksel Gelişimi”, METU, 29/1, 45-68, Ankara.
- Diodorus, Siculus, (1989), Diodorus of Sicily in Twelve Volumes with an English by C. H. Oldfather, Cilt. 4-8 Cambridge: Harvard University Press; William, Heinemann Ltd.
- Duggan, Alfred, (1959) King of Pontus, 2. Baskı, New York: Coward-Mc Cann.
- Erciyas, Deniz B, (2006), “Helenistik Dönem’de Karadeniz Yerleşimler, Anıtlar ve Sikkeler Işığında Pontos Krallığı”, Karadeniz Araştırmaları Sempozyum Bildirileri, (203-219), İstanbul.
- Erciyas, Deniz B, (2001), Studies In The Archaeology Of Hellenistic Pontus: The Settlements, Monuments, And Coinage Of Mithradates VI And His Predecessors, Doctorate Of Philosophy (Ph.D.), M.A. University of Cincinnati
- Erlar, Mehmet Yavuz, (2009) “Pont Ahşaena (Kara Deniz) Mirası Karşısında Türk Stratejinin Tarihi Zemini Üzerine Bir Değerlendirme”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2/6, (224,225), Ordu.
- Frye, R. N., (1963) The Heritage of Persian, ss. 170-192, New York: New Word Publishing. Garthwaite, Gene R., (2019) İnan tarihi, Çev. Fethi Aytuna, İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Günaltay, M. Şemseddin, (1987) İnan Tarihi, Ankara: TTK.
- Günaşdı, Yavuz - Özgül, Oktay, (2015) “M.Ö. VI-IV. Yüzyıllar Arası Anadolu-Pers İlişkilerinin Bir Değerlendirilmesi”, Türkiz, , S. 35, s. 105-123
- Hamidullah, Muhammed (1995). İslâm Peygamberi, Çev. Salih Tuğ, C.I, İstanbul: İrfan Yayınları.
- Heredot, (2010), Heredotos Tarihi, Çev. Müntekim Ökmen, I, 6, İstanbul, İş Bankası Yayınları.
- Hind, J. G. F., (1994) “Mithridates”. CAH IX (1994) 129-161
- Homerus, (1993), İlyada, Çev. A. Erhat- A. Kadir., Hasan Ali Yücel Klasikler Dizisi, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları.
- Højte, Jakob Munk, (2009) “The Administrative Organisation of the Pontic Kingdom”, Mithridates VI and the Pontic Kingdom, Edited by Jakob Munk Højte, Denmark: aarhus University Press.
- Hüseyin Hüsameddin (Abdizâde), (1330) Amasya Tarihi, İstanbul: Dersaadet Hükümet Matbaası,
- Jeffery, L. H., (1988) “Greece Before the Persian Invasion”, c. 4, Cambridge Ancient History.
- Kantor, Georgy, (2012) ‘Mithradates, I–VI of Pontos’, Wiley-Blackwell’s Encyclopedia of Ancient History, forthcoming January

[file:///C:/Users/Mehmet/Desktop/pontusmu/Mithradates_I-VI_of_Pontos.pdf (indirilme tarihi 08.04.2020)]

- Karagöz, İlyas, (2006), Trabzon Yer Adları, Trabzon: Derya Kitabevi.
- Kökten, İ. Kılıç, (1945) "Kuzeydoğu Anadolu Prehistoryası Bayburt Çevresinin Yeri", DTCFD III/5, Ankara.
- Kökten, İ. Kılıç, (1952) "Anadolu'da Prehistorik Yerleşme Yerlerinin Dağılışı Üzerine Bir Araştırma", DTCFD, X/3-4, (189-204), Ankara.
- Ksenophon, Anabasis (2011) Onbinlerin Dönüşü, Çev. Oğuz Yarlıgaş, V., İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Lebeau, Charles, (1936), Histoire du Bas Empire; C. XX, Paris.
- Magie, D. (1950), Roman Rule in Asia Minor to the End of the Third Century After Christ I-II.
- Mansel, A. Müfit, (1971) Ege ve Yunan Tarihi, 3. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Mayor, Adrienne, (2014), Mithridates of Pontus and His Universal Antidote, History of Toxicology and Environmental Health, pp.21-34 (https://www.researchgate.net/publication/300955007_Mithridates_of_Pontus_and_His_Universal_Antidote İndirilme tarihi: 26.04.2020)
- Memiş, Ekrem, (2018) Eski İran Tarihi, Bursa: Ekin yayınları
- Mroveli, Leonti, (1996), "History of the Kings of K'art'li", Rewriting Caucasian History Medieval Armenian Adaption of the Georgian Chronicles the Original Georgian Texts and the Armenian Adaption, translated with Introduction and Commentary by R.W. Thompson, Clarendon Press, Oxford
- Oktan, Mehmet, (2008), "Roma Cumhuriyet Dönemi'nde Pontos'da Yapılan Düzenlemeler", DTCFD Arkeoloji Dergisi, S. 34, (47-75), Ankara.
- Olbrycht, Marek Jan, (2011) "First Iranian Military Units In The Army Of Alexander The Great" Anabasis (Studia Classica et Orientalia), Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów, (ss. 67-84).
- Olbrycht, Marek Jan, (2011) "Subjects and allies: The black sea empire of mithradates VI Eupator (120-63 bC) reconsidered", PONTIKA 2008 Recent Research on the Northern and Eastern Black Sea in Ancient Times, Edited by Ewdoksia Papuci-Władyka Michael Vickers Jarosław Bodzek David Braund, Kraków: BAR International Series 2240.
- Ovidius, Publius, (1999), Karadeniz'den Mektuplar. Çev. Çiğdem Dürüşken, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ögel, Bahaeddin (1991). Türk Kültür Tarihine Giriş. C. VI. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Örenç, A.Fuat, (2009) "Geçmişten Günümüze Giresun Adası", Uluslar arası Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu (9 – 11 Ekim 2008). [Bildiri], (40 – 54), Ankara, Giresun Belediyesi Yayınları.
- Özbayoğlu, Erendiz, (1999), "Soli (Cilicia) ve Soloecismus", Olba, 2, Mersin, (ss. 209- 219).
- Özsait, Mehmet, (2000) "İlkçağ Tarihinde Trabzon ve Çevresi". Cumhuriyet'in 75. Osmanlı Devleti'nin 700. Yılında Trabzon Tarihi İlmî Toplantısı (6-8 Kasım 1998). [Bildiri], Trabzon, (s. 35 – 43). Trabzon Belediye Başkanlığı.
- Özkan, Ali Rafet (2002). "Türk Kültüründe Yönler". Türkler. Ed. Hasan Celâl Güzel vd. C. 3. İstanbul: Yeni Türkiye Yay. 427-433.
- Pehlivan, Mahmut, (1991) "Kaşkaların Eski Anadolu Tarihindeki Yeri ve Önemi", Erzurum. Plinius, Gaius Secundus, (1947) Naturalis Historia, V, Ed. H. R. Rackman, London.
- Plutarch, Lucius Mestrius, (1914), The Parallel Lives, The Life of Lucullus (https://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Plutarch/Lives/Cimon*.html İndirilme Tarihi 26.04.2020)
- Ptolemaios, (1901), The Geography, trans. Lacus Curtius, London.

- Pullu, Selim, (2009), “Kimmer Kadınları Amazonlar: Karadeniz’de Proto-Türk İzleri”, Uluslararası Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu (9 – 11 Ekim 2008). Bildiri], C. 1, (ss. 55-66), Giresun Belediyesi Yayınları, Ankara.
- Ramsay, Will,am M., (1960), Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası, Çev. Mihri Pektaş, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Shukurov, Rustem, (2016), The Byzantine Turk, Leiden: Brill.
- Strabon, (1993) Antik Anadolu Coğrafyası, (Geographika: XII-XIII-XIV), Çev. Adnan Pekman, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Şahin, İ., Emecen, F. (1991). “Amasya”, CIII. 1-4, İstanbul: TDİA.
- Şen, Ömer, (1998) Trabzon Tarihi, Trabzon: Derya Kitabevi Yayınları.
- Tezcan, Mehmet (2007) “Eskiçağ’da Roma İmparatorluğu’nun Karadeniz Bölgesi Vasıtasıyla Hindistan ve Çin İle Ticareti”, Karadeniz Tarihi Sempozyumu (25-26 Mayıs 2005). [Bildiri], Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, (s. 3-36)
- Tezcan, Mehmet, (2014) “İran Armeniası (Pers-Armenia)”, Türk- Ermeni İlişkileri, C. I, ss. 149-182, Ankara: TTK.
- Türkyılmaz, H.İ., (1995) Dünden Yarına Tüm Yönleriyle Eynesil, İstanbul: Eynesilliler Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları
- Vahidî, Hüseyin, (1390/2012). Şınâht-ı Zertoşt, Tahran: Neşr-i İlm.
- Villing, Alexandra, (2005) “Persia and Greece”, eds. John Curtis and Nigel Tallis, Forgotten Empire: The World of Ancient Persia, London: The British Museum Press.
- Yalvar, Cihan, (2020), “Gürcü Kaynaklarında İlk Kez Görülmelerinden Moğol İstilasına Kadar Gürcistan’da Kıpçaklar Ve Çevre Bölgeler Üzerindeki Etkileri”, Türk Dünyası Araştırmaları, C. 124, S. 245: 279-306.
- Ziyai, Alimcan (2007). “Eski Türk (Hun) İnançlarına Göre Yılbaşı Kutlamaları”. Kardeş Kalemler 3 (1): 42-48.

